

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Георги Иванов Жечев
член на научно жури, назначено със заповед № РД 38-37/17.01.2020 г.,
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление
2.1. Филология, докторска програма Германски езици (Фонетика и фонология – английски
език)

Дисертацията на Георги Митков Димитров „Фонетика и фонология на проекцията на фокуса в английския и българския език“, представена за присъждане на ОНС „Доктор“, разглежда важно и достатъчно изследвано явление в английския език (фокус) в съпоставка със същото явление на много по-слабо изследвания български език, като съчетава фонологичен (формализиращ) и фонетичен (експериментален) подход.

Достойнство на труда е, че от самото начало ясно са формулирани четири изследователски въпроса, чиито отговори се търсят последователно чрез провеждане на серия експерименти с фонетичен и статистически анализ на получените данни в хода на изложението, като отговорите се обобщават в заключението.

На с. 1 авторът формулира темата на дисертацията като „липсата на еднозначно съответствие между акцент и фокус в английския, българския и така наречения « английски на българските участници »“. Става въпрос за английския на българските говорители, записани в корпуса на изследването, които представляват една в голяма степен хомогенна категория – това са двуезични носители на английския език с роден език български. Изясняването на понятийния апарат и на терминологичния избор е последователно проведено: ясно са разграничени нюансите в значенията на използваните термини като, например, stress и accent, както и pitch accent ; stressed, accented и accentable ; distance ; transfer и interference и др.

Корпусът илюстрира ситуация на езиков контакт, в която между двата езика (английски и български) се осъществява интерференция (трансфер). Включването в корпуса само на жени е обосновано с това, че техният гласов диапазон е по-широк и че техните интонационни контури са по-ясно изразени отколкото тези на мъжете. Става въпрос за 3 двойки от университетски преподавателки по английски език.

Дисертацията се състои от осем глави, първата от които е уводна, а последната – заключителна. Главите II и III са по-скоро теоретични, като същевременно подготвят изложението върху експерименталната част. Главите IV, V, VI и VII представят параметрите, резултатите и анализа на различните експерименти, проведени в търсене на отговорите на поставените изследователски въпроси. Главите IV и V са посветени на частта от корпуса, отнасяща се до българския език, а главите VI и VII – на частта, отнасяща се до английския на двуезичните говорители. Освен библиография справочният апарат на дисертацията включва 6 приложения, показалец на собствени имена, индекс на цитираните езици и предметен индекс. В началото на текста са поместени също така списъци на схемите, на таблиците, на използваните съкращения и символи, както и указател за системата на латинска транслитерация на кирилските букви, използвана в примерите от българския език.

Глава I

Глава I е уводна. Тя стъпва на предварително изясняване на понятията „информационна структура“ и „фокус“. Въведени са примери от английския език с лексикално идентични отговори на два различни въпроса. Единият от тях предполага реализиране на широк фокус, а другият – на тесен фокус. При наличие на интонационен акцент само върху последната дума реализацията може да бъде схваната като двусмислена. Това е пример за липсата на еднозначно съответствие между интонационен акцент (като елемент на формата) и фокус (като елемент на съдържанието).

По-нататък в същата глава се изяснява разликата между понятията „фокус“ и „проекция (на фокуса)“. Проекцията (на фокуса) е само част от фокуса на изказването – такава част, върху която не е реализиран интонационен акцент.

В края на уводната глава са формулирани и четирите изследователски въпроса. Първият се отнася до наличието на проекция при определен синтаксис на изречението (преходен глагол с пълнозначно, „некухо“ пряко допълнение) в корпусите от българския и от английския на записаните български говорители. Вторият въпрос е дали синтаксисът на изречението и разстоянието между потенциалните акценти са фактори при реализацията на проекцията. Третият въпрос е свързан със сричковата структура на българския език и по-специално с поведението на затворените срички при реализация на интонационен акцент. Четвъртият въпрос цели да изясни наличието на интерференция между българския и английския на българските говорители от корпуса при реализирането на проекция на фокуса.

Глава II

Тази глава е съществена за дисертацията, защото обосновава избора на теоретичен модел, след като прави преглед на литературата, свързана с предходни изследвания върху интонацията и по-специално върху проекцията на фокуса в английския език и, доколкото ги има, в българския език. След анализ на групите подходи, прилагани към английския език, авторът отхвърля модела „немаркирано изреченско ударение (normal stress view)“ и подхода „интонационно изтъкване (highlighting view)“. Избраният модел е този на подхода „фокус-ударение“ (Focus-to-Accent approach).

Първият модел е под влияние на класическия американски структурализъм и третира ударението като вид фонема. Вторият подход е свързан с функционализма на Пражката школа, но намира влиятелни последователи като Болинджър, според когото всеки интонационен акцент има свое собствено значение, а мястото на интонационния акцент в изречението не се определя от лингвистични правила. Третият подход е определен като най-балансиран в сравнение с другите два. При този подход фокусът може да се отнася не само до дума, но и до синтагма, а дори и до цялото изречение.

Въпреки че моделът „фокус-ударение“ е избран като най-добър от трите, авторът изтъква и негови недостатъци и се спира и на някои проблемни постановки (с.с. 26-28).

Тази глава прави преглед и на изследванията върху фокуса в българския език, като се спира подробно на дисертацията на Б. Андреева от 2007 г., както и на съвместната публикации на Андреева с Августинова и Бари от 2001 г. върху преднуклеарните акценти и тази на Сн. Димитрова и С.-А. Джан от сборника с доклади на XVIII международен конгрес по фонетични науки (2015 г.).

Глава III

Третата глава обосновава избора на методологичен подход.

Сред различните съществуващи системи за анотиране на интонационните единици е избрана ToBI (Tones and Break Indices). Използването ѝ се вписва в историята на автосегментните модели в суперсегментната фонология, където пионерският труд е този на Пиерхъмбърт. Моделът за анотиране е приспособен към нуждите на конкретното изследване. Част от традиционно използваните редове в анотацията (например, редът на паузите) са изпуснати, защото не са релевантни за анализа. Добавени са допълнителни редове (на потенциалните интонационни акценти).

Моделът ToBI е широко използван за различни езици и дава възможност са провеждане на съпоставителни изследвания. Подходящ е също така, защото съчетава елементи на фонологичен и фонетичен подход.

В основата на експеримента, описан в глави IV до VII стои публикация на К. Гусенховен от 1983 г. (Testing the reality of focus domains, *Language and Speech* 26). Изборът материалът от тази публикация да послужи за основа на експерименталната част на дисертацията е обоснован на сс. 57-60.

Тази глава допълва теоретичните постановки от глава II и обосновава експерименталния дизайн на изследването, което ще бъде представено в следващите глави. На сс. 58-60 е обяснена подготовката на стимулите за експеримента, а в следващите параграфи са представени елементите на фонетичния и на статистическия анализ на данните. Обяснена е статистическата терминология: понятията „корелационен коефициент“, „дисперсионен анализ“, „коефициент на детерминация“, „коригиран коефициент на детерминация (Adjusted R Squared)“ . На сс. 63-64 са очертани двата експеримента (context switching, stress perception),

които е планирано да бъдат осъществени. Изяснено е кои три фактора (независими променливи) ще бъдат взети предвид при многофакторен дисперсионен анализ в двата експеримента. Това са типът фокус, синтактичната структура, разстоянието между потенциалните акценти. Първият експеримент проверява ефекта на тези фактори върху броя правилно посочени двойки изречения, а вторият – върху степента на удареност на определени срички в изреченията.

Глава IV

Четвъртата глава представя експеримента с размяна на контекста. Представен е профилът на участниците. Дизайнът е заимстван от експеримента на Гусенховен от 1983 г., но е адаптиран за целите на настоящото изследване. Разгледани са трите синтактични структури включени в записания корпус от минидialogи. При първата структура има пряко допълнение, при втората – обстоятелствено пояснение, а при третата, която играе роля на контролна група, има аргумент в крайна позиция, защото очакването е проявеният там нуклеарен акцент да се разпознае по-лесно от преднуклеарния.

Дизайнът на експеримента предполага избягване на струпването на отговори от една и съща синтактична структура. Спазен е редът, в който се появяват отговорите с контекст за широк фокус и тези с контекст за тесен фокус. Двойките стимули са съпоставими по разстояние между потенциалните акценти.

При перцептивния тест участниците (28 студенти) трябва да идентифицират въпроса и оригиналния отговор, който е в двойка с него. Успеваемостта е различна при всяка от трите синтактични структури, като разликите са по-големи за английския отколкото за българския език. Контролната трета структура показва, че възможната максимална успеваемост е по-ниска за българския език. Представени са резултатите от двуфакторен дисперсионен анализ, както и от постхок тест на Бенферони. Статистически значимите разлики за английския език от експеримента на Гусенховен се потвърждават и при българския език.

Глава V

Петата глава представя начина на обработка и анализ поотделно за всяка от трите синтактични структури, залегнали в корпуса на изследването. Разгледани са разстоянията от нула до три срички между потенциалните акценти, като се прави отделно обобщение на резултатите за съответната структура (с.107 за структура А; с.116 за структура Б; с.128 за структура В). Отделен параграф (§5.5) е посветен на връзката между статистически и фонетичен анализ.

Всички примери от корпуса са представени подробно с осцилограма и интонограма, придружени от редове на три вида транскрипция.

При съпоставка с данните на Гусенховен 1983 се установяват две разлики между българския и английския език. В българския език проекцията на фокуса е по-ограничена; тя зависи от разстоянието (в брой срички) между потенциалните акценти. Няма статистически значими разлики между разстоянията от нула и една срички.

Глава VI

Шестата глава обобщава резултатите върху английския на двуезичните говорители при двата типа експеримент: context switching и stress perception. Сравнение се прави и с данните за английския език от експеримента на Гусенховен (таблица 6.8 и фигура 6.3 на с.141, таблица 6.13 на с.145).

Параграф 6.3 прави връзката между двата експеримента.

Глава VII

Седмата глава представя поотделно резултатите за всяка от трите структури (А, В, С) и за всяко от застъпените в корпуса разстояния между потенциалните акценти (нула, 1, 2 и 3 срички).

Параграф 7.4.1 изяснява връзката между статистическия и фонетичния анализ на тази част от корпуса. Следващият параграф съпоставя резултатите между двете части на корпуса – тази за българския и тази за английския на двуезичните говорители.

Глава VIII

Това е заключението на дисертацията. В него авторът предлага отговорите на поставените в началото четири изследователски въпроса.

В отговор на първия изследователски въпрос е установена частична прилика в проявлението на явлениято проекция на фокуса между българския и английския език. То се наблюдава само при минимално разстояние от нула или една сричка между потенциалните акценти в българския, но и в английския на двуезичните говорители от корпуса.

Обобщени са всички статистически значими разлики, открити в изследването на фактора разстояние (брой срички между потенциалните акценти). Влияние на този фактор се установява и в българския, и в английския на двуезичните говорители. Резултатите от фонетичния и статистическия анализ се потвърждават взаимно.

Изведено е заключение в отговор на третия изследователски въпрос, че стимулите със затворени срички в българския корпус не оказват влияние на проявлението на проекция.

Установените битонални акценти в сричките от корпуса на български език също не са повлияли върху реализацията на проекцията на фокуса.

Хипотезата за наличие на интерференция при реализацията на фокуса от родния български към английския на двуезичните говорители се потвърждава. Проекцията се реализира точно в същия фонетичен и синтактичен контекст, както и в корпуса на български език.

Забележки:

В библиографията е добре да се включи и монографията на Гусенховен от 2004 г. (*The Phonology of Tone and Intonation*, Cambridge University Press, с преработено издание от 2008 г.), тъй като вижданията на този автор са централни за изчисления в дисертацията теоретичен модел и методологичен подход.

Смятам, че в автореферата „пренуклеарен“ е редно да се замени с „преднуклеарен“, тъй като съответстващата на английската *pre-* българска представка е „пред-“.

Заключение:

Георги Митков Димитров прилага точен и оригинален поглед по темата за проекцията на фокуса в английския и българския език. Той демонстрира добро познаване както на литературата по темата за фокуса и на авторите, работили върху българската фонетика и фонология.

В дисертацията си Димитров обосновава ясно избора си на теоретична рамка и на експериментален метод. Показва добро владение на апарата на фонетичното изследване, на необходимия софтуер за фонетичен и статистически анализ. Предложените транскрипции на примерите от корпуса са коректно представени с използване на прозорците за аотиране на Praat.

Димитров обръща специално внимание на връзките между двата типа проведени експерименти и на кръстосаното интерпретиране на резултатите от тях. Разглежда също така взаимовръзката на статистическия и фонетичния метод, приложен върху изследвания корпус. Авторът използва експеримента, за да поставя теоретични въпроси и търси техните възможни отговори.

Изследователските въпроси в дисертацията са ясно формулирани и значими, даващи възможност да се изследват критично различни аспекти на явлениято „проекция на фокуса“. Структурата на изследването показва задълбочено разбиране на проблематиката. Авторът разсъждава и върху ограниченията на различните изследователски методи. Дисертацията излага коректно и изяснява връзките с предходни изследвания по темата. Тя повдига и въпроси, които могат да бъдат обект на бъдещи изследвания.

Стилът се отличава с прецизност и яснота. Авторът системно обяснява използваната от него терминология, като спазва академичен тон.

Подробният автореферат на български език е изчерпателен и стегнато излага основните постановки на дисертацията. Той ясно излага засегнатата проблематика, методологията и приноса на изследването.

Авторът има пет публикации по темата на дисертацията, излезли от печат през 2017, 2018 и 2019 година. Библиографската справка за тях е включена в края на автореферата.

Взимайки предвид изброените по-горе обстоятелства, заявявам, че представеният от Георги Митков Димитров дисертационен труд „Фонетика и фонология на проекцията на фокуса в английския и българския език“ отговаря на всички условия за присъждане на научната и образователна степен „доктор“. Като член на научното жури ще дам положителен глас за присъждането на ОНС „доктор“ на Георги Митков Димитров при провеждане на заседанието на журито.

София, 2 април 2020 г.

доц. д-р Георги Жечев
Катедра „Романистика“, ФКНФ, СУ „Св. Климент Охридски“